

อุปมาอุปไมยในลูกทุ่งอีสาน*

Similes in Isan Folk Songs

¹อดุลย์ คนแรง, ²เชน นคร, ³พระมหาโกศลธีรปญโญ และ ⁴กิตติชัย สันทาลุนัย¹Adul khonraeng, ²Chen Nakorn, ³Phramahakosol Theerapanyoand ⁴Kittichai Santalunai^{1,2,3}คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2,3}Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.⁴นักวิชาการอิสระ⁴Independent Scholar¹Corresponding Author's Email: Adul.kho@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาอุปมาอุปไมยในอีสานคดี ชุด ลูกทุ่งอีสาน 2) ศึกษาโวหารในอีสานคดี ชุด ลูกทุ่งอีสาน 3) ศึกษาการใช้ภาษาถิ่นอีสานในอีสานคดี ชุด ลูกทุ่งอีสาน เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลจากหนังสืออีสานคดี ชุด ลูกทุ่งอีสาน มาศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงในรูปแบบพรรณนาความ เพื่อให้ทราบการใช้ภาษาถิ่นอีสานในอีสานคดี ชุด ลูกทุ่งอีสาน

ผลการศึกษาอุปมาอุปไมยที่ปรากฏในอีสานคดีชุดลูกทุ่งอีสานพบว่า 1) อุปมาอุปไมยมีทั้งรูปธรรมเปรียบเทียบกับนามธรรม รูปธรรมเปรียบเทียบกับรูปธรรม นามธรรมเปรียบเทียบกับนามธรรมและนามธรรมเปรียบเทียบกับรูปธรรม 2) กวีโวหารมีทั้งด้านเสาวราจ นารีปราโมทย์ พิโรธวาทัง และสัลลาปังควิสัย 3) ภาษาถิ่นอีสานในอีสานคดี ชุด ลูกทุ่งอีสานเป็นภาษาที่สื่ตรง ๆ ฟังง่าย งดงาม อบอุ่น จริงใจ ชูรสลูกทุ่งอีสานให้สนุกสนานชวนฟังยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: อุปมาอุปไมย; ลูกทุ่งอีสาน; ภาษาถิ่นอีสาน

Abstract

The objectives of this study are: 1) to investigate similes in Isankhadee Isan folk series, 2) to study the poetry in Isankhadee Isan folk series, and 3) to study the use of Isan dialect in Isankhadee Isan folk song series. This qualitative study utilizes data from the Isankhadee Isan folk series to study, analyze, synthesize, and present information in form of a narrative to understand the use of Isan dialect in Isankhadee Isan folk series.

* Received March 26, 2024; Revised March 31, 2024; Accepted March 31, 2024

The research findings on similes that appeared in Isankhadee Isan folk series found that: 1) similes are found in concrete compared to abstract, concrete compared to concrete, abstract compared to abstract and abstract compared to concrete, 2) poetries include themes of Saowarojane (extolling the beauty of natural landscapes or scenic locations, often personifying them as a beautiful woman), Nareepramote (love, longing or romantic difficulties) Pirothwaathang (verses expressing anger or indignation) and Sal lapangkapisai (expressing sadness or grief). 3) The northeastern dialect in Isankhadee isan folk series is characterized by its straightforwardness, easy comprehension, simplicity, warmth, sincerity, and the ability to evoke the lively flavors of Isan, enticing listeners to enjoy and engage even more.

Keywords: Similes; Isan Folk Song; Isan Dialect

บทนำ

เพลงลูกทุ่งอีสาน หมายถึง เพลงที่ติดกลืนอายลาวหรืออีสานในเพลงลูกกรุงและลูกทุ่งไทยให้เห็นอยู่ดาษดื่นในช่วงหลังการหลั่งไหลเข้ากรุงของคนอีสาน ทั้งที่เป็นเพลงที่ชาวอีสานและชาวลาวในภาคกลางแต่งขึ้น และชาวกุญที่เก็บรับและซึมซับวัฒนธรรมทางภาษาแต่งขึ้น เพลงที่ติดกลืนอายอีสานและลาวในเพลงลูกกรุง ได้แก่ ชุณฉำโขง ของอาจันต์ ปัญจพรรค์ นักเขียนนามอุโฆษที่ใช้เวลาวางแต่งเพลงแบบแต่งเล่น ๆ และเป็นเจ้าของเพลงสะท้อนชีวิตหญิงสาวชาวอีสานที่ได้รับผลกระทบจากการเข้ามาตั้งฐานทัพในไทยของสหรัฐฯ ชื่อเพลงจดหมายจากเมียเช่า นอกจากนี้ยังมี สาวตางาม ของ ม.ร.ว.ถนัดศรี สวัสดิวัฒน์ ซึ่งทั้งสองเพลงขับร้องโดย ม.ร.ว. ถนัดศรี สวัสดิวัฒน์ เป็นต้น (แวง พลังวรรณ, 2545)

อีสานคดี ชุต ลูกทุ่งอีสาน เคยลงพิมพ์เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันมาก่อน เป็นคอลัมน์ยอดฮิตที่มีผู้ติดตามอ่านจำนวนมาก แวง พลังวรรณผู้เขียนยืนยันว่า ได้ทำการตรวจสอบ สืบค้น พิจารณาความเป็นไปได้ของข้อมูลต่าง ๆ มาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ที่สำคัญคือการนำข้อมูลเหล่านั้นมาเผยแพร่ ทำด้วยใจเป็นธรรมและเป็นกลางที่สุด และได้มอบผลงานนี้ให้ทางสำนักพิมพ์เรือนปัญญาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม (แวง พลังวรรณ, 2545)

อีสานคดี ชุต ลูกทุ่งอีสาน ได้เขียนขึ้นด้วยความสุขใจ ทั้งที่การเขียนงานอยู่ในระหว่างปลายเดือนตุลาคม 2540 ถึง กลางเดือนมีนาคม 2541 อันเป็นช่วงเวลาที่อยู่ท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจที่เลวร้ายและรุ่มร่าอยู่รอบตัว งานชุดนี้มีวัตถุประสงค์อย่างน้อย 2 ประการ คือ หนึ่ง เพื่อนำเสนอข้อมูลในแง่ต่าง ๆ ของเพลงและนักร้องลูกทุ่งอีสานออกสู่สาธารณะ และสอง เพื่อนำเสนอแนวคิด ข้อเปรียบเทียบทางประวัติศาสตร์อันเกี่ยวเนื่องกับศิลปะการขับร้อง การขับลำ ของบรรพบุรุษชาวอีสาน (แวง พลังวรรณ, 2545)

ลูกทุ่งอีสานเข้าสู่ยุคเรืองสุดขีดในห้วงเวลาระหว่างปี พ.ศ.2514-2523 เพราะระยะเวลานี้ ศิลปินอีสานได้สร้างแนวเพลงที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง มีความหลากหลายที่สุดเท่าที่เคยมีเคยเป็น มีบุคลากรผู้ร่วมสร้างสรรค์เพลงแนวนี้นานที่สุดและโดดเด่นที่สุด กอปรกับมีกระแสนับเพลงแนวนี้อย่างท่วมท้น ซ้ำยังมี

ปัจจัยเสริมทางสังคมเข้าอีก ทุกสิ่งทุกอย่างได้มาประชุม มาตัมมาโฮมกันพรั่งพร้อมที่สุดในช่วงนี้ และที่สำคัญมีผู้บัญญัติศัพท์ว่า ลูกทุ่งอีสานขึ้นในช่วงนี้อีกด้วย

ระยะเวลานี้จึงถือว่าเป็นยุคทองและเป็นยุคทองและเป็นยุคแห่งความทรงจำอันดีงามของเพลงลูกทุ่งอีสาน ชื่อของ อังคนางค์ คุณไชย ศักดิ์สยาม เพชรชมภู เทพพร เพชรอุบล และดาว บ้านดอน คือสัญลักษณ์ของศิลปินอีสานยุคนี้ และยังมียุคใดทั้งก่อนหน้านี้อีกและหลังจากนี้ที่ศิลปินอีสานจะโดดเด่นและมีชาวอีสานตื่นตัวขนานรับต้อนรับเพลงลูกทุ่งของชาวอีสานได้มากเท่าช่วงนี้ เพลงลูกทุ่งอีสานในยุคนี้จึงเป็นเพลงของชาวอีสาน โดยชาวอีสาน และเพื่อชาวอีสานอย่างแท้จริง (แวง พลังวรรณ, 2545)

การประพันธ์บทเพลงลูกทุ่งอีสานด้วยคำอุปมาช่วยทำให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา ช่วยให้ผู้ฟังบทเพลงนั้นเข้าใจความหมายง่ายยิ่งขึ้นจากข้ออุปมานั้น อุปมามักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม แม้เปรียบเทียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมให้เห็นชัดด้วยข้ออุปมารูปธรรม หรือเปรียบเทียบเรื่องที่เป็นนามธรรมให้เห็นชัดด้วยข้ออุปมานามธรรม ก็ช่วยให้เนื้อความหมายหนักแน่นเข้า แม้ในพระไตรปิฎกก็มีการใช้อุปมาธัมมาธิฐานที่เป็นนามธรรมให้เห็นความหมายชัดขึ้นด้วยอุปมาบุคคละธิฐานที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้พุทธสาวกเข้าถึงความหมายพุทธธรรมที่ลึกซึ้งเสมอ โดยมาก มีคำว่าเหมือนนำหน้าคำอุปมา และมีคำว่าเหมือนตามหลังคำอุปมา อุปมาอุปไมยมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อุปมา คือ ภาพพจน์รูปแบบหนึ่ง เป็นการเปรียบเทียบระหว่างของสองอย่าง ซึ่งอาจไม่ใช่ของชนิดเดียวกันหรือเรื่องเรื่องเดียวกัน ในการเปรียบเทียบมีคำที่แสดงว่าเหมือนเป็นเครื่องเชื่อม เช่น กล ดั่ง ดุจ ประหนึ่ง เล่ห์ เพียง ถนัดตั้ง ละม้าย แม้น เหมือน เถก ราว ในวรรณกรรมนิยมใช้อุปมาเป็นอันมากทั้งในร้อยแก้วและในร้อยกรอง โดยเฉพาะร้อยกรองนั้นนิยมมากในการพรรณนา เช่น บทชมโฉม บทชมนกชมไม้ บทคร่ำครวญความรู้สึกและความในใจ สิ่งที่น่าเปรียบเทียบจะสนับสนุนให้สิ่งที่ต้องการกล่าวถึงสิ่งนั้นเด่นชัดขึ้น เป็นการเน้นความหมายของข้อความให้คมชัดยิ่งขึ้นและอาจใช้อุปมากับข้อความหลายประเภท เช่น เรื่องเทพเจ้า มนุษย์ ธรรมชาติ เหตุการณ์ พฤติกรรมสิ่งที่เป็นนามธรรมทั้งหลาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552)

อุปมา คือ สิ่งหรือข้อความที่ยกมาเปรียบเทียบ ข้อเปรียบเทียบได้แก่ตัวอย่างที่ยกขึ้นมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่กำลังพูดถึงเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น

อุปไมยคือสิ่งหรือข้อความที่พึงเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ได้แก่ สิ่งหรือข้อความที่ควรแก่อุปมาเปรียบเทียบกับควรนำอุปมามาเปรียบเทียบ

อุปมาอุปไมยนิยมมีคำว่า เหมือน เปรียบเหมือน นำหน้า และลงท้ายด้วยคำว่า ฉนั้นใด ฉนั้นนั่น เช่น ใช้ว่า บุคคลในโลกนี้เปรียบเหมือนดอกบัวสี่เหล่าคือ ดอกบัวเป็นฉนั้นใด บุคคลก็เป็นฉนั้นนั่น คำว่า ดอกบัว จัดเป็นคำ อุปมา คำว่า บุคคล จัดเป็นคำ อุปไมย (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2556)

อุปมา คือ สิ่งหรือข้อความที่ยกมาเปรียบ, มักใช้เข้าคู่กับ อุปไมย ในประโยคเช่น เรื่องนี้มีอุปมาฉนั้นใด อุปไมยก็ฉนั้นนั่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

อุปไมย คือ สิ่งหรือข้อความที่พึงเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้ง, คู่กับ อุปมา อุปมาอุปไมยยังทำให้เกิดความซาบซึ้งด้วยความงามของเสียงและความหมายสร้างสุนทรียภาพใน

ลูกทุ่งอีสานครบถ้วนทั้งด้านเสาวรณนี้ คือ เพลงที่มีท่วงทำนองไปในทางฝากรัก แสดงความรักต่อนางอันเป็นที่
ต้องใจ นารีปราโมทย์ คือ เพลงที่มีเนื้อความทำนองชมโฉม ชมความงามด้านกายภาพของบุรุษหรือสตรี
พิโรธวาทัง คือ เพลงที่มีท่วงทำนองแสดงความเคืองใจหรือตัดพ้อต่อว่าตลอดจนเสียดสีเหินบ่นแค้น ประชด
ประชันและเยาะเย้ย และสัลลาปังควิสัย คือ การแต่งที่มีทำนองคร่ำครวญ คะนิงหา ใฝ่ฝันหา หรือร่ำรำพันถึง
บุคคลอันเป็นที่รักโดยเฉพาะเมื่อยามจากกัน หรือเมื่อความรักยังไม่สมปรารถนา การร่ำร้องรำพันถึงความทุกข์
กายทุกข์ใจตลอดทั้งบทนิราศต่าง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552)

บทเพลงเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่สามารถสะท้อนภาพสังคมและชีวิตของผู้คนในสังคมได้
เนื่องจากผู้ประพันธ์เป็นสมาชิกของสังคมผู้รู้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้วนำมาผสมกับความรู้ ประสบการณ์
ผนวกกับแนวคิดแล้วกลั่นกรองออกมาเป็นเพลง สภาพสังคมและวัฒนธรรมอีสานจึงมีส่วนกำหนดเนื้อหาเพลง
ลูกทุ่งอีสาน ลูกทุ่งอีสานประกอบด้วยคำอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบให้เนื้อความชัดเจนขึ้นและกวีโวหารทำให้
เกิดความซาบซึ้งสุนทรีรสแก่ผู้สืบทับฟัง ผู้วิจัยสนใจศึกษาอุปมาอุปไมยและกวีโวหารที่ปรากฏในอีสานคดีชุด
ลูกทุ่งอีสาน

อุปมาอุปไมยในเพลงลูกทุ่งอีสาน

คำว่าเหมือนจะเกิดตามหลังอุปไมยและคำว่าเหมือนจะเกิดนำหน้าอุปมา อุปไมย คือ สิ่งหนึ่งที่จะพึง
เปรียบเทียบกับสิ่งอื่น อุปมาคืออีกสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันที่นำมาเปรียบเทียบ เช่น

อุปไมย	เหมือน	อุปมา
คนแสนอึดแสนจน	เหมือน	คนตกนรก

อุปไมย	อุปมา	อุปมาอุปไมยในเนื้อเพลง
อุปไมยรูปธรรม	อุปมานามธรรม	อุปมาอุปไมยในเนื้อเพลง
ข้าวอู้มรวง	ใจอู้มรัก	ข้าวอู้มรวงหน่วงหนักเหมือนใจอู้มรักภักดี กานดา
คนตกยาก	คนตกนรก	คนแสนอึดแสนจนเหมือนอย่างคนตกนรก
นางงาม	เทพธิดา	นางงามบาดใจหวนคิดไปเหมือนเทพธิดา
น้ำล้นเอ่อฝั่ง	รัก	น้ำล้นเอ่อฝั่งเหมือนรักรัญจวน
น้ำลด	ใจเรรวน	น้ำลงไม่คงไว้ดูจน้ำใจที่เรรวน
แม่น้ำมูล	แม่น้ำสวรรค์	สายธารแม่น้ำไหลหลังดั่งธารสวรรค์
เมืองกรุง	เมืองสวรรค์	ไม่เหมือนเมืองสวรรค์ต้องพกเงินพันตลอดปี
หางตาคน	บาดใจชาย	หางตาแม่คมเหมือนจะบาดใจชาย
สายแม่น้ำโขง	ใจ	แม่โขงสายน้ำไหลลงดั่งใจโหมยงที่ลืมหว้าง

ลำโพง	ใจ	ลำโพงเหมือนเชื่อมโยงหัวใจพี่ให้รักเจ้า
ลาวสองฝั่ง	ใจหนึ่งดวง	ให้หลานปู่ไปมาหาสู่บูชาพระธาตุหลวงพระธาตุพนมให้แหนหวง เหมือนใจหนึ่งดวงลาวสองฝั่ง
น้ำโขง	น้ำใจ	น้ำโขงเต็มสองฝั่งรินไหล ดั่งน้ำใจเจ้าไหลร่วมธารมองเห็นกัน
งาม	นางฟ้า	งามดั่งนางฟ้ามาบุญชักพาอยู่ในไพร
สดสวย	ดอกฟ้า	สดสวยอรชรเหมือนดอกฟ้า
พบคนสวย	ที่ไผ่ผืน	ให้ได้พบคนสวยเหมือนดั่งที่ไผ่ผืน
พบนวนาง	ต้องมนต์สะกด	ได้พบนวนางดั่งเหมือนต้องมนต์แน่วแน่
พบบังอร	เคยร่วมบุญปางก่อน	ได้พบบังอรเหมือนเคยร่วมบุญปางก่อน
สายลม	เสียงใจสาบาน	สายลมเฉื่อยฉิวทิวสนสู่โอบสอดเสียงกังวานเหมือนเสียงใจเฮาสาบาน ให้น้องหารได้เป็นสักขี
เสียงแคน	สัญญา	เสียงแคนเหมือนเป็นสัญญา
เสียงจักจั่นรำพัน	ใจพี่ร้องโอดโอย	เสียงจักจั่นรำพันร้องเพลงแหบโหยเหมือนใจพี่ร้องโอดโอยครวญหาแก้วใจ
เสียงพิณเสียงแคน	อยู่แดนอีสาน	ได้ฟังเสียงพิณได้ยินเสียงแคนเหมือนได้อยู่แดนแคว้นถิ่นอีสาน
เสียงแคนครวญ	ชวนให้ใจเศร้าหมอง	ฟังแคนครวญเหมือนชวนให้ใจเศร้าหมอง
เสียงน่อง	ต้องมนต์	เสียงน่องเหมือนดั่งต้องมนต์
เทพพร เพชรอุบล	คนไข้ที่บ่สร้าง	ทำเทพพร เพชรอุบลเหมือนคนไข้ที่บ่สร้าง
เสียงเพลง	มนต์	เสียงเพลงเหมือนมนต์ที่ยั่วให้คนสำราญ
เสียงร้อง	อยากจะฆ่าตาย	เสียงร้องเหมือนอยากฆ่าตัวตาย
ดาวหางขึ้นทางทิศตะวันออก	การพลัดพรากจากกัน	ดาวหางพราวทิศบูรพา เหมือนเป็นสัญญาพรากจากกัน
อีสาน	มนต์มดใจ	ปลื้มอีสานเหมือนมนต์มดใจ
อุปไมยรูปธรรม	อุปมารูปธรรม	
หน้าบาน	อืเจีย	กลับถึงบ้านหน้าบานเหมือนอืเจีย
กินข้าวโพด	เป่าแคนแซก	กินข้าวโพดปานเป่าแคนแซก

กลิ่นกำม่นาง	ดอกพะยอม	กลิ่นปรางนางหอมเหมือนดอกพะยอม กลางเดือนสี่
เชียดไม้เชียดขาคำ	หมอลำ	เชียดไม้เชียดขาคำเหมือนหมอลำพากันม่วน
ฉีกปลาแดก	ลอกปอ	ฉีกปลาแดกพอปานลอกปอ
สูบยา	สูมไฮ่	ปานสูมไฮ่เลนอสูบยา
กอดใคร	กอดน้องนาง	กอดใครก็ไม่อุ่นเหมือนกอดน้องนาง
กอดนาง	กินเป็ดย่างไฟแดง	กอดน้องนางเหมือนกินเป็ดย่างไฟแดง
คอกลม	คอช้าง	คอกลมเหมือนดั่งคอช้าง
เอบาง	ยางรถยนต์	เอบางเหมือนยางรถยนต์
รูปหล่อ	ตอไพลน	รูปหล่อเหมือนตอไพลน
หน้ามน	เขียงน้อยซอยชา	หน้ามนเหมือนเขียงน้อยซอยชา
คิ้วก่ง	วงพระจันทร์	คิ้วก่งดั่งวงพระจันทร์
เจ้าอย่าทำแสงนอน	ดาวหนัง	เจ้าอย่าทำแสงนอนเหมือนอย่างดาวหนัง
อย่าแสงนอน	ค้อนตอกส่ว	อย่าแสงนอนเหมือนค้อนตอกส่ว
เธอยักคิ้ว	ค้อนตอกส่วตอนเข้าร่อง เสาเรือน	หากรักให้เธอยักคิ้วเหมือนค้อนตอกส่วตอน เข้าร่องเสาเรือน
เจ้าคลายรัก	น้ำมูลเหือดหาย หาดวารินสิ้นเม็ดทราย	ดั่งน้ำมูลแห้งเหือดไม่มีความหมาย ดั่งหาด วารินสิ้นเม็ดทราย เมื่อเจ้าคลายรักเอย
ผู้ชายเย้ยเยาะย่ำยีสตรี	หมดที่หากิน	เราเป็นผู้ชายไม่ควรละลายสตรี เย้ยเยาะย่ำยี้ เหมือนหมดที่หากิน
อกใคร	อกฉัน	อกใครจะเป็นเหมือนเช่นอกฉันกันเล่า
ใครมีสุขไม่ทุกข์	เรา	เห็นใครมีสุขไม่ทุกข์เหมือนเรา
ลำโขง	อ้อมแขน	ลำโขงทอดผ่านดั่งหนึ่งอ้อมแขน
น้องบ่สวย	นางงามจักรวาล	น้องบ่สวยลาวัลย์เหมือนนางสาวจักรวาล
ผูกฮักเป็นเสี้ยว	เครือเกี่ยว	ผูกฮักเป็นเสี้ยวเหมือนเครือเกี่ยว
หลายชนเผ่า	ลูกแคน	หลายชนเผ่าเหมือนดั่งลูกแคน
ผ้าผวยร้อยผืน	น้องอยู่ใกล้	ผ้าผวยร้อยผืนไม่ขึ้นเหมือนน้องอยู่ใกล้
พักรับปลั่ง	จันทร์วันเพ็ญ	พักรับปลั่งดั่งจันทร์วันเพ็ญ
พี่	คนจร	พี่เหมือนคนจรต้องร้อนรุ่มา
ดวงหน้าโสกา	เดือนเพ็ญ	ดวงหน้าโสกาเพียงเดือนเพ็ญ
ดวงเดือน	หน้านาง	ดวงเดือนเหมือนดั่งหน้านาง
ดาวเดือนส่อง	ตาที่มองน้อง	ดาวเดือนส่องเปรียบตาที่มองหาน้อง

ตาน้อง	มิด	ตาน้องสำออยฝากความอาลัยดังเหมือนมิด คว้านอกใจ สะท้อนทรวงในพิ้วหวางวรรณ
ปู่	ผู้รู้การณโกล	ปู่จากฝากความสั่งให้ลาวสองฝั่งเหมือนดังผู้รู้ การณโกลในทรวง
ปวดหัวใจ	ใครมายิง	ปวดหัวใจเหมือนใครมายิง
ปวดหัวใจ	ไฟแผดเผา	ปวดหัวใจเหมือนไฟแผดเผา
ปวดหัวใจ	ใครมาฟัน	ปวดหัวใจเหมือนใครมาฟัน
ผู้ใหญ่	ฤๅษีตาไฟ	ทำแอ็คคือไ้คู้โวเป็นผู้ใหญ่ เหมือนฤๅษีตาไฟ ไม่แลไม่มอง
พ่อน	หงส์เหิร	งามงอนมาพ่อนก่อนหนา ลีลาเหมือนดังหงส์ เหิร อีสานล้าเพลินอรชรอ่อนแอ้น
ผมตัดหยิก	ก้อนเมฆ	ผมตัดหยิกเหมือนก้อนขี้ฟ้า
ชาวนา	กา	ชาวนาเปรียบกาหรือจะมาไฟหงส์
หางตางอน	คันศร	หางตางอนเหมือนดังคันศร
หางตาแม่คม	บาดใจชาย	หางตาแม่คมเหมือนจะบาดใจชาย
เสียงแคน	คำร้องเรียก	เสียงแคนผู้ใดเว้าวอน อ่อนคำฮักเหมือนอ้าย เรียกเอิ้น
ฟ้าร้อง	น้องกู่	ฟ้าฮ้องก้องอยู่หู่ เหมือนน้องกู่อยู่แสนไกล
พระเณรร้องไห้	พระเณรขาดสิ้นใจ	พระเณรพระธาตุทั้งวัดร้องไห้ปานจะขาด สิ้นใจเมื่อพระธาตุถล่ม
เสียงลม	เสียงซู้	ฟังเสียงลมพัดอู่บ้านเสียงซู้ฮ้องสั่งแฟน
เสียงเจ้าร้อง	อยากจะฆ่าตัวตาย	เสียงเจ้าร้องเหมือนว่าอยากจะฆ่าตัวตาย
น้องแก้วร้อน	ไฟจี	น้องแก้วร้อนเหมือนดังไฟจี
หญิง	ขนม	หญิงเปรียบเช่นขนม
หน้าต่าง	ดวงตา	หน้าต่างเหมือนดวงตา
อกโต	แดงโม	อกโตโตเหมือนแดงโมที่หิ้ว
หมอลำ	นกขมิ้น	หมอลำคงไร้ค่าเปรียบดังนกขมิ้น
กอดใครอุ่น	กอดน้องนาง	กอดใครก็ไม่อุ่นเหมือนกอดน้องนาง
อ้าย	นายห้าง	อ้ายนี้มันบมิสดังคับเหมือนนายห้าง
คนติดแม่ค้า	คนบ้าคนบ้อง	คนติดแม่ค้าเหมือนคนบ้าคนบ้อง
คนติดแม่ค้า	คนบ้ายาฝิ่น	คนติดแม่ค้าเหมือนคนบ้ายาฝิ่น
ไฟไม่หล่อ	ตอลนไฟ	ไฟไม่หล่อเหมือนตอลนไฟ

พี่รักน้อง	ต้นข้าวรักนา	พี่รักเจ้าเหมือนต้นข้าวรักนา
พี่รักน้อง	ปลารักหนอง	เหมือนปลารักหนอง
พี่รักน้อง	นักร้องรักเสียง	เหมือนนักร้องรักเสียง
พี่รักน้อง	นกเอี้ยงรักควายเฒ่า	เหมือนนกเอี้ยงรักควายเฒ่า
พี่รักน้อง	ไถ่อย่างรักสั้มตำ	เหมือนไถ่อย่างรักสั้มตำ
น้องรักพี่ พี่รักน้อง	น้ำในคลอง	น้องรักพี่ พี่รักน้อง เหมือนน้ำในคลองไหลเข้าหากัน
น้องเดินหนัก	บ้านจะพัง	เดินขึ้นนอกชานเหมือนบ้านจะพัง
น้องเดินโครมคราม	ฝรั่ง	เดินโครมครามตึงตึงเป็นฝรั่งผมแดง
เรามันห่างไกล	ฟ้ากับดิน	แต่ว่าเรามันห่างไกลดั่งฟ้ากับดิน
ฉันต้องครวญคราง	อย่างทั้งเป็น	ฉันต้องครวญครางเหมือนถูกอย่างทั้งเป็น
น้ำพริกเก่า น้ำพริกใหม่	ไม่ต่างกันเลย	น้ำพริกเก่า น้ำพริกใหม่ มันก็เหมือนเคยไม่ต่างกันเลยนะแม่ยอดชีวา
หัวใจร้อน	ไฟเผาไร่	หัวใจพี่ร้อนดั่งไฟเผาไร่
สาวน้อยทำเฉย	ไม่เคยแกล้งจะทำให้ข้า ทรวง	โอ้วสาวน้อย ชม้อยแล้วเลยเห็นแล้วทำเฉย เหมือนว่าไม่เคยแกล้งจะทำให้ข้าทรวง
พวกเราทั้งหลาย	ไม้ในกลวง	พวกเราทั้งเหมือนไม้ในกลวง กิ่งแห้งใบร่วงกิ่ง เฉาเหงาง่วง พบเจ้าดวงกิ่งง่วงก็คล้าย
ดวงดาว	ตา	เห็นดวงดาวส่องเปรียบตาที่มองหาน้อง
อุปไมยนามธรรม	อุปมานามธรรม	อุปมาอุปไมยในเนื้อเพลง
คิดกลุ้ม	ไฟสุ่มร้อนเรา	คิดมาละมันกลุ้มดั่งไฟสุ่มร้อนเรา
ใจ	เกลือ	ใจอ้ายบ่เค็มดั่งเกลือหากบ่เชื่อเปิดให้ดู
เย็นจิต	ผูกมิตร	เย็นจิตเท่าเย็นผูกมิตร
รักของพี่	ควาย	รักของพี่ถ้าเป็นเหมือนควายน้องคงจะอับ อายเพราะควายไม่นุ่งกางเกง
รักจริง	ข้าวเหนียวติดมือ	ฮักจริงฮักจังเหมือนดั่งข้าวเหนียวติดมือ
รักกันสามวันเลื่อมเลือน	ดาบเขียดเดือนหัวใจ	รักกันสามวันลึ่มเลือนเหมือนดาบเขียดหัวใจ
รักให้ขาดตอน	นกน้อยไม่กลับคอน	รักที่ขาดตอนเหมือนนกน้อยเร่เล่น อยู่จน เย็นยังไม่เห็นกลับคอน
ใจพี่	ถูกมนต์สะกด	ทุ่งแห่งนี้ใจพี่ดั่งเหมือนถูกมนต์
กระจับจอกแหนติดคุ้ง	สวระรักถมใจ	กระจับจอกแหนเป็นแพลอยติดกันคุ้ง เหมือน สวระรักถมใจมุ้ง

แล้ง	ไฟเผาเผา	แผ่นดินกว้างใหญ่แล้งดังไฟเผาเผา
ร้อนแดด	ทะเลทราย	ร้อนแดดเผาเผาเจียนตายดังทะเลทราย
อุปมาอุปไมยธรรม	อุปมาอุปไมย	อุปมาอุปไมยในเนื้อเพลง
น้ำใจแฟนแฟน	ลูกหลานพี่น้อง	น้ำใจแฟนแฟน เมตตาโอบอุ้มหนุ่มอีสาน เหมือนดังลูกหลานพี่น้องร่วมแดน
น้ำอกน้ำใจต้อนรับ	พี่น้องชุมแสง	น้ำอกน้ำใจแขกไปไทยมาต้อนรับเหมือนว่า เป็นพี่น้องชุมแสง
หวงเจ้า	ชีวา	จะหวงเจ้าเหมือนดังชีวา
จิตหวั่นไหว	คนไข้ที่ยังไม่สร้าง	จิตหวั่นไหวเหมือนคนไข้ที่บ่เซา
ใจ	เพชร	ใจเด็ดเยี่ยงเพชร
ความรัก	ไฟรม	เพราะความรักก็เหมือนไฟรม
รักละลาย	สายธารา	รักละลายจากไปดังสายธารา
รักไม่จาง	นางชิตข้างเคียงคู่	ลา ขอลา จากไปยังรักไม่จาง ดังหนึ่งนางชิต ข้างเคียงคู่พะนอน
อารมณ์ระทม	แก้วบาง	อารมณ์ระทมนั่งแก้วบาง แผลกแล้วนางยาม รักจางห่างไกล
ใจอ้ายบ่เค็ม	เกลือ	ใจอ้ายบ่เค็มดังเกลือ หากบ่เชื่อสิเปิดให้ดู
อุปมาอุปไมยธรรม	อุปมาอุปไมยและ นามธรรม	อุปมาอุปไมยในเนื้อเพลง
โขงไหลแรง	ตาพี่ให้, ใจพี่รอ	โขงไหลแรง ฝุ่นสีแดงสองฝั่งฟ้า เหมือนตาพี่ ให้ เหมือนใจพี่รอ ไอละหนอนวลเออย

กวีโวหารในเพลงลูกทุ่งอีสาน

เสาวรณี คือ เพลงที่มีท่วงทำนองไปในทางฝากรัก แสดงความรักต่อนางอันเป็นที่ต้องใจ ประกอบด้วย โวหารนี้ ได้แก่ ผูกอีกเป็นเสี้ยวเหมือนเครือเกี่ยว ให้หลานปู่ไปมาหาสู่บูชาพระธาตุหลวงพระธาตุพนมให้แทน หวง เหมือนใจหนึ่งดวงลาวสองฝั่ง พี่รักเจ้าเหมือนต้นข้าวรักนา เหมือนปลารักหนอง เหมือนนักร้องรักเสียง เหมือนนกเอี้ยงรักควายเฒ่า เหมือนไก่อายรักส้มตำ อักจิงอักจิงเหมือนดังข้าวเหนียวติดมือ น้องรักพี่ พี่รักน้อง เหมือนน้ำในคลองไหลเข้าหากัน

นารีปราโมทย์ คือ เพลงที่มีเนื้อความทำนองชมโฉม ชมความงามด้านกายภาพของบุรุษหรือสตรี ประกอบด้วยโวหารนี้ ได้แก่ ดวงหน้าโสกาเพียงเดือนเพ็ญ หางตาแม่คมเหมือนจะบาดใจชาย คิ้วก่งดังวง พระจันทร์ กอดใครก็ไม่อุ่นเหมือนกอดน้องนาง งามดังนางฟ้ามาบุญชักพาอยู่ในไพร พักตร์ปลั่งดังจันทร์วัน

เพ็ญ นางงามบาดใจหวนคิดไปเหมือนเทพธิดา สดสวยอรชรเหมือนดอกฟ้า งามจนมาพ้องก่อนหน้า ลีลาเหมือนดังหงส์เหิน อีสานลำเพลินอรชรอ่อนแอ้น ทางตางอนเหมือนดังคันศร

พิโรธวาทัง คือ เพลงที่มีท่วงทำนองแสดงความเคืองใจหรือตัดพ้อต่อว่าตลอดจนเสียดสีเหน็บแนมประชดประชันและเยาะเย้ย ประกอบด้วยโวหารนี้ ได้แก่ อย่างแสนอนเหมือนค้อนตอกส้าว โอ้วสาวน้อยชม้อยแล้วเลยเห็นแล้วทำเฉย เหมือนว่าไม่เคยแกล้งจะทำให้ข้าทรวง เจ้าอย่าทำแสนอนเหมือนอย่างดาวหนึ่งเดินขึ้นนอกชานเหมือนบ้านจะพัง เดินโครมครามตึงตังเป็นฝรั่งผแดง ออกโตโตเหมือนแดงโมที่หัว กินข้าวโพดปานเป่าแคนแขก สีกปลาแดกพอปานลอกปอ ปานสุ่มไฮ่เลนนอสูบยา หลึงเปรียบเช่นขนม ผมดัดหยิกเหมือนก้อนชีฟ้า

สลลปปังควิสัย คือ การแต่งที่มีทำนองคร่ำครวญ คะนึ่งหา ฝึฝินหา หรือร่ำรำพันถึงบุคคลอันเป็นที่รัก โดยเฉพาะเมื่อยามจากกัน หรือเมื่อความรักยังไม่สมปรารถนา การร่ำร้องรำพันถึงความทุกข์กายทุกข์ใจตลอดทั้งบทนิราศต่าง ๆ ประกอบด้วยโวหารนี้ ได้แก่ คนแสนอดแสนจนเหมือนอย่างคนตกนรก โขงไหลแรง ฝุ่นสีแดงสองฝั่งฟ้า เหมือนตาพี่ให้ เหมือนใจพี่รอ ปวดหัวใจเหมือนไฟเผาเผา รักกันสามวันลิ้มเลือนเหมือนดาบเฉือนหัวใจ เสียงเจ้าร้องเหมือนว่าอยากฆ่าตัวตาย ฉันต้องครวญครางเหมือนถูกย่างทั้งเป็น ลา ขอลา จากไปยังรักไม่จาง ดังหนึ่งนางซิดข้างเคียงคู่พนอน ได้ฟังเสียงพิณได้ยินเสียงแคนเหมือนได้อยู่แดนแคว้นถิ่นอีสาน เสียงแคนผู้ใดแว่ววน อ่อนคำฮักเหมือนอ้ายเรียกเอิ้น ร้อนแดดเผาเผาเจียนตายดังทะเลทราย กลิ่นปรางนางหอมเหมือนดอกพะยอมกลางเดือนสี่ ดวงเดือนเหมือนดังหน้านาง ฟังเสียงลมพัดอุ้พานเสียงซู้ฮ้องสั่งแฟน ฟ้าฮ้องก้องอยู่หู เหมือนน้องกู่อยู่แสนไกล เสียงน้องเหมือนดังต้อมนงค์ ทำเทพพร เพชรอุบลเหมือนคนไข้ที่บ่สร้างจิตหวั่นไหวเหมือนคนไข้ที่บ่เซา พระณรรพธาดูทั้งวัดร้องไห้ปานจะขาดสิ้นใจเมื่อพระธาดูกลม ตาน้องสำออยฝากความอาลัยดังเหมือนมิดควานอกใจ สะท่อนทรวงในพิท้วงอวรณ์ ทุ่งแห่งนี้ใจพี่ดังเหมือนถูกมนต์

ภาษาถิ่นในเพลงลูกทุ่งอีสาน

ภาษาในเพลงลูกทุ่งอีสานซึ่งถือว่าเป็นเพลงของชาวบ้านส่วนมาก เป็นตลาดและเป็นเพลงของชาวชนบทโดยแท้ ภาษาที่ใช้จึงเป็นภาษาที่จริง งาม ง่ายเสนาะหูซาบซึ่งใจ เช่น

เพลงขุนลำโขง คำร้อง: อาจันต์ ปัญจพรรค์ ทำนอง: สง่า อารัมภีร์ ขับร้อง: ม.ร.ว.ถนัดศรี สวัสดิวัฒน์

โขงไหลแรง ฝุ่นสีแดงสองฝั่งฟ้า เหมือนตาพี่ให้ เหมือนใจพี่รอ ไอละหนอแม่คุณเอ๋ย สองข้างตลิ่ง ห่างเสียงจริงเจียวหนอ คิดไปใจพี่ท้อ พี่นี้รอเดียวแด ไอละหนอแม่คุณเอ๋ย ขุนโขงแต่ว่าไหลเย็น เจ้าเห็นสีไม่เหลียวแล น้ำใจไม่เที่ยงแท้ พี่ขอแพ้นวลล่อ ไอละหนอนวลเอ๋ย โขงไหลริน ได้อาบชุ่มใจคอ สูญรักพี่ไม่ท้อ พี่จะรอแทบฝั่งโขงเอ๋ย (แวง พลังวรรณ, 2545)

เพลงรำदैย คำร้อง ทำนอง ขับร้อง: เบญจมินทร์

สวยก็จริงนะสาว ขาวก็จริงนะน้อง แม้นมีทองจะให้เจ้าแต่ง ครั้นเมื่อถึงยามแลงจะพาเจ้าแต่งตัวเดิน เพลินก็จริงนะน้อง ใฝมองก็ว่างามสม คิ้วต่อกี่ยังแถมคอกกลมทางตาแม่คมเหมือนจะบาดใจชาย อยากฮู้ว่าบ้าน

อยู่ใส ผู้ใดเขาเป็นคู่ซ้อแน้มยามนอนบ่มไฟทอด สองแขนของอ้ายสีสอด กอดไว้ให้ไผ่มาตอม หอมหลายคือ
 แม่นแก้มนาง หอมต่างสาวอื่นอื่น ถ้าได้ตัวน้องมาประคองสักคืน เงินแสนเงินหมื่นสิบได้ตื่นตามอง (แว
 พลังวรรณ, 2545)

อีสานบ้านเฮา คำร้อง ทำนอง: พงษ์ศักดิ์ จันทรุกขา

หอมดอกผักกะแยง ยามฟ้าแดงคาลงมา แอ๊บแอ๊บเปียดจะนา ร้องยามฟ้าฮ้องฮวานฮวาน เขียดไม้
 เขียดขาค่าเหมือนหมอลำพากันม่วน เมฆดาลัยปั่นป่วนฝนตกมาสู่อีสาน หมู่ฟ้าตื่นกับแก๊ ถูกฝนแลเขียว
 ตระการ ควายหุ่ยเสร็จจากงาน เล็มหญ้าอ่อนตามคันนา รุ่งแจ้งพอฟุ่มพู่ ตื่นเช้าตรูรีบออกมา เร่งรุดไถสุดนารีบ
 นำฟ้าฟ้าวนำฝน อีสานบ้านของเฮา อาชีพเก่าแต่นานดล เอาหน้าสู้ฟ้าฝนเห็ดนาไร่บ่ได้เฮา เห็ดนาไร่บ่ได้เฮา
 ม่วนเอ๊ย... โอ...โอ...น...ม่วนเอ๊ย ม่วนเสียงกบร้องอ๊บบักล่อมลำเนา ผักเม็กผักกระเดาผักกระโดนและผัก
 อีฮีน ธรรมชาติแห่งบ้านนา ฝนตกมามีของกิน ฝนแล้งแห้งแผ่นดิน ห้วยบึงหนองแห้งเหือดหาย มาเด้อมาเห็ด
 นา มาเด้อหล่าอย่างเดินผ่าย นับวันจะกลับกลาย บ่าวสาวไหลเข้าเมืองกรุง เสียงแคนกล่อมเสียงซุง ตั่งลุงตุง
 แล่นแตร ลุงตุง เสียงแคนกล่อมเสียงซอ อ้อนแล้วอ้อ อ้อนอีแล้วอ้อ มาเด้อมาช่วยกันก่อ อีสานน้อ...บ้านของ
 เฮา

แว พลังวรรณ ได้ยกย่องเพลงอีสานบ้านเฮาว่า เป็นเพลงประจำภาคอีสาน เพลงที่มีรหัสนัยเป็น
 เหมือนบาร์โคดหรือดีเอ็นเอที่พิสูจน์ความเป็นอีสานในสายเลือด ในปี พ.ศ. 2520 พงษ์ศักดิ์ได้สร้างผลงานโด
 เด่นที่สุดและเป็นสัญลักษณ์ที่กวมเอาความเป็นลูกทุ่งอีสานไว้อย่างพร้อมมูล เพลงนี้คือคำอธิบายความหมาย
 ของคำว่าลูกทุ่งอีสานได้ดีที่สุด เพลงนี้เพียบพร้อมทั้งรูปแบบ เนื้อหา ท่วงทำนอง จังหวะ ลีลา คำร้อง ภาษา
 งดงาม เป็นเพลงที่สะท้อนบรรยากาศของภาคอีสานและวิถีชีวิตของชาวอีสานได้อย่างหมดจด ผู้แต่งเพลงนี้
 มีความกล้าหาญในการเลือกใช้คำภาษาถิ่นมาปลูกเร้าจิตวิญญาณคนอีสานให้รักเกิดทุนหวงแหนถิ่นเกิด รัก
 พงศ์รักเฝ้า รักแผ่นดินเกิด รักความเป็นจริงรักสิ่งที่ตนเองมีและเป็น และรักสภาพแวดล้อม มองสิ่งที่ราย
 รอบตัวเองเป็นดังสรรเสริญ สวรรค์แห่งความเป็นจริงที่อยู่บนพื้นพิภพนี้ (แว พลังวรรณ, 2545)

เพลงนี้จึงเป็นเหมือนเส้นชีวิตของชาวอีสาน เป็นกระจกบานใหญ่ที่ส่องฉายชีวิตคนอีสานได้อย่างหมด
 เปลือก เนื้อหาและรูปแบบของเพลงได้สะท้อนเงาให้เห็นว่า ชีวิตชาวอีสานมีทั้งสุขทุกข์ระคนปนกันไปในเวลา
 เดียวกัน จนแยกไม่ออกว่าไหนสุขไหนทุกข์ เพลงนี้จึงเป็นเหมือนหีบห่อที่บรรจุชีวิตของชาวอีสานไว้ทั้งหมด
 เพลงนี้จึงทรงพลานุภาพเหนือชีวิตจิตใจคนอีสานทั้งมวลและตรึงหัวใจคนอีสานทุกดวงให้ตระหนักถึงกำพืดของ
 ตนให้ความสนใจและเห็นคุณค่าแผ่นดินเกิด ให้ซาบซึ้งถึงความงามของภาษาถิ่นอีสานอันจะนำไปสู่การหันหน้า
 เข้าปรับทุกข์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และนำคุณค่าที่ได้จากแดนไกลไปสร้างชีวิตใหม่ในแดนเกิด (พงษ์ศักดิ์
 จันทรุกขา, 2556)

สรุป

เพลงลูกทุ่งอีสานเป็นภาษาถิ่นที่สละสลวยปลูกเร้าจิตวิญญาณคนอีสานให้รักแผ่นดินเกิด เปิดโลกทัศน์
 ชาวอีสานให้เข้าใจธรรมชาติทั้งภายในและภายนอกตน เป็นมิตรกับเพื่อนมนุษย์ชนและสิ่งแวดล้อม ยอมรับสิ่ง
 ที่ตนมีและสิ่งที่ตนเป็น ปรับตัวเข้ากับสุขและทุกข์ได้เพราะเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ภาษาถิ่นที่ใช้ใน

ลูกทุ่งอีสานอุดมไปด้วยความจริง ความงาม ความง่าย ส่งถึงจุดหมายแห่งความสุข ประกอบด้วยอุปมาอุปไมย เปรียบเทียบสิ่งที่ไม่คุ้นเคยเหมือนกับสิ่งที่คุ้นเคย สิ่งเป็นนามธรรมเหมือนกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม สิ่งที่มีความหมายไม่คมชัดเทียบกับสิ่งที่มีความหมายคมชัด เพื่อให้เน้นความหมายสิ่งที่ยังไม่คมชัดให้คมชัดยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีกวีโวหารในลูกทุ่งอีสานช่วยให้สำราญซาบซึ้งในสุนทรีภาพทั้งด้านความรัก ความงามซึ่งเป็นสนามแห่งความสุข สลับกับความทุกข์ ความขัดใจ ไม่สมปรารถนาพาให้พลัดพรากทำให้จากกัน รู้เท่าทันสุขทุกข์ที่เกิดขึ้นสลับกันไป เมื่อยามสุขก็ไม่หลงใหลมัวเมา เมื่อยามทุกข์ก็ไม่โศกเศร้าจนเกินเหตุ ลีเมรชาติอันวิเศษภาษาถิ่นอีสานที่ไพเราะสนุกสนาน สื่อความหมายตรง ๆ ดำรงความบริสุทธิ์ทางภาษา ล้ำค่าจริงใจ ชวนให้เกิดความเลื่อมใส สุขในการใช้ภาษาถิ่นอีสานที่อุดมด้วยปัญญาญาณและวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- พงษ์ศักดิ์ จันทรูกษา. (2556). *หอมดอกผักกะแยง*. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2556). *คำวัด*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- แวง พลังวรรณ. (2545). *อีสานคดี ชุด ลูกทุ่งอีสาน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเรือนปัญญา จำกัด.